

Kääntämistietoisuus koronakäännöksiä koskevissa laatukäsityksissä

Päivi Kuusi
Helsingin yliopisto

Tuija Kinnunen
Tampereen yliopisto

Simo Määttä
Helsingin yliopisto

Svetlana Probirskaja
Helsingin yliopisto

<https://doi.org/10.61200/mikael.136660>

Abstract

During the COVID-19 pandemic, several organizations in Finland produced multilingual information targeted at the migrant populations. To assess these translation policies and practices, we conducted 18 semi-structured interviews with persons involved in the purchasing, producing, editing, and dissemination of translated information targeted at migrants in 11 organizations including, for example, three municipalities of the greater Helsinki region, the Finnish Institute for Health and Welfare, and three NGOs.

One of the issues raised by several interviewees was the poor quality of translations, and many interviewees also gave alleged reasons for it. In this paper, we analyze the interviewees' comments on translation quality (and why it matters) as reflecting their understanding of translations and translating. To capture the many facets of this understanding, we propose the notion of *translation awareness* – a parallel to language awareness – and discuss how this awareness (or the lack thereof) influenced the translation practices in organizations during the COVID-19 pandemic.

Avainsanat: kääntämistietoisuus, kielitietoisuus, käännöslaatu, käännöspolitiikka
Keywords: translation awareness, language awareness, translation quality, translation policy

1 Johdanto

Koronapandemian aikana moni organisaatio Suomessa tuotti koronatietoa ns. maahanmuuttajakielillä¹. Tilanne oli monelle niistä uusi, sillä yhtä laajaa kielivalikoimaa niiden viestintään ei ollut aiemmin kuulunut. Pandemiatilanteessa oli kuitenkin välttämätöntä varmistaa, että eri kieliryhmät saivat luotettavaa tietoa Covid-19-taudista ja Suomessa voimassa olevista rajoituksista ja suosituksista.

Selvittääksemme, millaista käännöspolitiikkaa monikielisen koronaviestinnän käytännöt heijastelivat, haastattelimme henkilöitä, jotka vastasivat korona-aiheisten käännösten hankkimisesta, tuottamisesta, muokkaamisesta ja/tai levittämisestä eri organisaatioissa². Haastateltavat edustivat muun muassa Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupunkeja, Terveiden ja hyvinvoinnin laitosta, Suomen Punaista Ristiä ja maahanmuuttajajärjestöjä.

Monet haastateltavista nostivat esiin ongelmat koronakäännösten laadussa ja esittivät näkemyksiä ongelmien syistä. Tässä artikkelissa tarkastelemme näitä huomioita ja pohdimme, minkälaisia käsityksiä käännöksistä, kääntämisestä ja niihin vaikuttavista osatekijöistä ne heijastelevat. Nimitämme näitä käsityksiä *kääntämistietoisuudeksi* ja pohdimme, miten eri toimijoiden kääntämistietoisuus – tai puutteet siinä – vaikutti monikielisen koronaviestinnän toteutukseen.

Artikkelin luvussa 2 tarkastelemme käännöspolitiikkaa ja kääntämistietoisuutta, jonka määrittelemme lähikäsitteiden avulla. Luvussa 3 esittelemme tutkimusaineiston ja -menetelmät. Luvussa 4 analysoimme aineistoa ja luvussa 5 pohdimme, miten kääntämistietoisuuden käsite sopii kuvaamaan havaintojamme ja millainen kuva organisaatioiden ja niitä edustavien haastateltujen kääntämistietoisuudesta havaintojen pohjalta piirtyy.

2 Käännöspolitiikka ja kääntämistietoisuus

Kielipolitiikalla tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla vaikutetaan kielten asemaan ja käyttöön yhteiskunnassa (ks. Kotus 2023), ja se sisältää aina kääntämiseen liittyviä valintoja (Meylaerts 2011: 744). Käännöspolitiikkaa voidaan siten pitää kielipolitiikan osa-alueena. Se kehittyy monikielissä yhteiskunnissa, jos jonkin toimijan on toimittava useammalla kielellä kuin yhdellä. Gabriel González Núñez (2013: 475) jakaa käännöspolitiikan kolmeen osa-alueeseen – ohjailuun, käytäntöihin ja uskomuksiin – jotka ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Jako perustuu Bernard Spolskyn (2004) kielipolitiikan malliin. González Núñezin (2016) mukaan ohjailu (engl. *management*) tuottaa käännöspoliittisia strategioita ja toiminnan tavoitteellista suuntaamista. Ohjailulla pyritään vaikuttamaan uskomuksiin (*beliefs*) jotka ovat esimerkiksi toimintaympäristössä työtä tekevien käsityksiä kääntämisestä ja heidän

¹ Maahanmuuttajakielillä tarkoitetaan tässä muita kuin kansallisia kieliä.

² Tutkimuksemme on tehty kahdessa tutkimushankkeessa: Itämeren maiden neuvoston rahoittamassa hankkeessa *Improving communication with migrants for crisis preparedness: Lessons learned from COVID-19* (2021–2022) ja Koneen säätiön rahoittamassa hankkeessa *Translation, migration, and democracy: Managing multilingual access to information in the greater Helsinki* (2022–2025).

siihen liittämään arvostuksia tai ideologioita. Vastavuoroisesti uskomuksilla on vaikutuksensa ohjailuun. Jos ohjailu puuttuu tai sillä ei ole vaikutuksia, käännöspolitiikka kehittyy ensisijaisesti käytännöissä. Käytännöt (*practices*) edustavat tilannekohtaisia valintoja eli käytännöllistä käännöspolitiikkaa, esimerkiksi sitä, mitä tekstejä valitaan käännettäväksi, mille kielille ne käännetään, mikä taho kääntää ja missä käännöksiä levitetään. (González Núñez 2016.) Suomessa on annettu kielivalintoja ohjaavaa lainsäädäntöä toisaalta kansalliskielten ja muiden Suomessa perinteisesti käytettyjen kielten käytöstä viranomaisviestinnässä, toisaalta yksilön oikeudesta saada tietoa esimerkiksi itseään koskevasta viranomaispäätöksestä ymmärtämällään kielellä. Julkisten ja yksityisten organisaatioiden laajalle yleisölle suuntaamaa muilla kuin kotimaisilla kielillä tehtyä viestintää sen sijaan ei ole säädelty, ja koronapandemian aikana organisaatiot pystyivätkin itse määrittämään, millä lisäkielillä ne viestivät. Tällaisessa tilanteessa käännöspolitiikan käytäntö kehittyy ilman selvää julkista ohjailua (González Núñez 2017: 164).

Kääntämistietoisuuden käsite liittyy käännöspolitiikkaan sen kaikilla tasoilla: se sisältää kääntämiseen liittyvät uskomukset ja vaikuttaa niin käännöspolitiikan ohjailun tasolla tehtäviin päätöksiin kuin konkreettisiin käytäntöihin. Käsitteenä kääntämistietoisuus on kuitenkin uskomuksia laajempi. Käsitteen avaamiseksi on syytä käsitellä sen lähikäsitteitä: kieliäsenettä, kielitietoisuutta ja kieli-ideologiaa, joilla on selitetty ihmisten suhdetta kieleen, kieliin ja kielenkäyttöön.

Kieliasenteen käsite edustaa varhaisinta sosiolingvistiikan ja soveltavan kielentutkimuksen ajattelua siitä, millainen suhde kielenkäyttäjillä on kieleen. Kieliasenteella tarkoitetaan yksilön tai ryhmän suhtautumista kieliin, kielimuotoihin ja niiden puhujiin (esim. Baker 1992), ja käsitteellä on siten selvät yhteydet psykologiaan: asenne on yksilön tai ryhmän psykologinen piirre. *Kielitietoisuus* taas on myöhemmässä soveltavan kielitieteen tutkimuksessa varsin vakiintunut käsite, jolla viitataan eksplisiittiseen kieltä koskevaan tietoon, kielen tietoiseen havainnointiin ja kielelle herkistymiseen, jotka näkyvät kielen oppimisessa, opetuksessa ja ylipäätään kielenkäytössä (ALA 2016; Lilja, Luukka & Latomaa 2017). Vaikka määritelmässä mainitaan myös kielenkäyttö yleisesti, Lilja, Luukka ja Latomaa (2017: 13) korostavat, että useimmiten kielitietoisuuden käsitettä sovelletaan kielen oppimiseen ja erityisesti äidinkielen oppimiseen. Sosiolingvistisessä tutkimuksessa kielitietoisuuden on kuitenkin katsottu liittyvän yleisemmin yksilön implisiittiseen kykyyn hahmottaa kielen asemaa sosiaalisessa toiminnassa (Coupland & Jaworski 2004: 26). Sen paremmin kielitietoisuus kuin kieliäseneteetkaan eivät useinkaan ole eksplisiittisesti sanallistettuja, mutta ne voivat tulla esiin muun muassa tilanteeseen, spontaaniin kääntämiseen liittyvässä metapuheessa (Koskela 2015).

Kieli-ideologiat sitä vastoin ovat laajempia arvostuksia, luokitteluja ja neuvotteluja, jotka liittyvät kieleen ja kulttuurisia käsityksiä siitä, mitkä ovat kielen, kielten tai kielimuotojen luonne, muoto ja käyttötarkoitukset (Mäntynen ym. 2012: 325, Gal & Woolard 1995: 130). Kieli-ideologian käsite perustuu ajatukseen, että kieli on sosiaalinen käytäntö. Kieli-ideologioiden onkin katsottu vaikuttavan sosiaalisiin suhteisiin yleisesti, ja niihin kuuluu myös poliittisia ja moraalisia tai normiin liittyviä intressejä (Irvine 1989:

255). Kääntämisessä kieli-ideologioita on käsitelty muun muassa kielellisen variaation kääntämisen yhteydessä (Määttä 2004; Blommaert 2006).

Määrittelimme kääntämistietoisuuden käsitteiksi käännöksistä, kääntämisestä ja niihin vaikuttavista osatekijöistä. Esitämme sen olevan laaja käsite, joka kattaa ainakin seuraavat osa-alueet: kyky hahmottaa kääntämisen ja käännösten asemaa sosiaalisessa toiminnassa, eksplisiittinen tieto kääntämisestä ja kääntämiselle herkistyminen (vrt. kielitietoisuus), suhtautuminen kääntämiseen, käännöksiin, niiden tilaajiin, tekijöihin ja käyttäjiin (vrt. kieliäsenne), kulttuuriset käsitykset kääntämisen luonteesta, muodosta ja käyttötarkoituksesta sekä kääntämistä, käännöksiä, kääntämistoiminnan tarkoitusperiä ja käännösprosessin toimijoita koskevat arvostukset, luokittelut ja neuvottelut, joihin voi liittyä myös poliittisia, moraalisia ja normatiivisia intressejä (vrt. kieli-ideologia). Kaikilla näillä osa-alueilla kääntämistietoisuus voi vaihdella syvällisestä tiedostamisesta tietoisuuden täydelliseen puuttumiseen.

Tutkimusaiheemme näkökulmasta se, että organisaatiot ylipäättään alkoivat tuottaa ja levittää koronatieta maahanmuuttajakielillä, kertoo siitä, että niissä ymmärrettiin käännösten asema ja merkitys tiedonvälityksessä ja sitä kautta yhteiskunnan terveysturvallisuuden ylläpitämisessä. Tätä voidaan pitää kääntämistietoisuuden ilmentymänä (vrt. kyky hahmottaa kääntämisen ja käännösten asemaa sosiaalisessa toiminnassa). Tässä artikkelissa tarkastelemme, miten haastateltujen kääntämistietoisuus näkyy heidän käsityksissään käännösten laadusta ja laadun merkityksestä. Eksplisiittisestä kääntämisestä koskevasta tiedosta on kyse esimerkiksi silloin, kun haastateltava pitää puutteena sitä, että käännöksessä käytetty sanasto poikkeaa organisaation aiemmissä käännöksissä käytetystä sanastosta (4.1). Suhtautumista käännösten tilaajiin edustavat haastatellun pohdinnat siitä, mikä on tilaajaorganisaation johdon rooli käännösten laatuongelmissa (4.2). Käännösprosessin toimijoita koskevia neuvotteluja, joihin liittyy myös normatiivisia intressejä, taas edustavat haastateltujen pohdinnat siitä, kuka saa tai voi kääntää tai tarkistaa käännöksiä (ts. kuka tuottaa riittävää laatua) (4.2–4.4).

Vaikka nimitystä *kääntämistietoisuus* (engl. *translation awareness*) ei ole aiemmin käännöstieteessä käytetty tässä merkityksessä, on ilmiö, johon sillä viittaamme, tunnistettu tieteenalalla jo pitkään. Tutkimuksissa on havaittu, ettei ymmärrys kääntämisestä ja sen merkityksestä aina ole riittävällä tasolla esimerkiksi kriisiviestinnässä (ks. esim. O'Brien ja Federici 2020) tai julkisissa palveluissa (ks. esim. Enríquez Raído ym. 2020). Käytössä ei kuitenkaan ole ollut termiä tai nimitystä, joka yhdistäisi aiheesta eri yhteyksissä tehdyt tutkimushavainnot. Uskomme, että kääntämistietoisuuden käsite voisi palvella sekä tutkimusta että auttaa lisäämään yleistä tietoisuutta kääntämisen luonteesta ja merkityksestä (vrt. kielitietoisuuden lisääminen).

3 Aineisto ja metodit

Aineistomme koostuu 18 asiantuntijahaastattelusta. Haastateltavat edustivat seuraavia tahoja: pääkaupunkiseudun kunnat (Helsinki, Espoo ja Vantaa), Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Suomen Punainen Risti, Helsingin yliopisto, rakennusala

(Rakennusteollisuus RT ja NCC Finland), maahanmuuttajille suunnattu media (Ylen venäjänkieliset uutiset) ja maahanmuuttajajärjestöt (Suomen Venäjänkielisten Keskusjärjestö ry ja Suomi-Somalia Seura). Haastateltavia oli yhteensä 23, ja heidän työtehtäviinsä kuului vastuuta viestinnästä sekä koronakäännösten hankkimisesta, tuottamisesta, muokkaamisesta ja/tai levittämisestä. Haastatelluille toimitettiin tutkimustiedote ja pyydettiin tietoinen suostumus aineiston tutkimuskäyttöön.

Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina, temaattisina etähaastatteluina vuosina 2021–2022, ja niiden kesto vaihteli 45 minuutista 2 tuntiin. Suurin osa haastatteluista toteutettiin suomeksi, kaksi venäjäksi ja yksi suomeksi ja englanniksi. Haastattelut tallennettiin ja litteroitiin laadullista sisällönanalyysia varten. Venäjänkieliset litteraatit suomennettiin, mutta tätä artikkelia varten venäjänkielinen aineisto analysoitiin alkukielisenä. Luettavuuden lisäämiseksi litteraatit on jaettu virkkeisiin ja lauseisiin eikä ei-sanallisia äännähdyksiä ole merkitty. Joidenkin luvussa 4 esitettyjen lainausten kieliasua on muokattu hieman, jotta esimerkit eivät yksilöityisi haastateltavan puhetyylin perusteella. Analyysin tukena käytettiin Atlas.ti-ohjelmaa, jossa aineisto koodattiin aineistolähtöisesti.

Vaikka haastateltavilta ei kysytty suoraan käännösten laadusta, nousi se kuitenkin haastatteluissa toistuvasti esille. Tässä artikkelissa tarkastelemme niitä haastattelujen kohtia, joissa haastateltavat nostavat esiin puutteet käännösten laadussa, pohtivat niiden syitä, pitävät laatua hyvänä tai pohtivat, mitä merkitystä laadulla on. Nämä maininnat paikannettiin aineistosta lähiluvun avulla. Ne eivät sijoittuneet säännönmukaisesti minkään tietyn haastattelukysymyksen yhteyteen, vaan nousivat esille siellä täällä. Tarkemmassa analyysissä tarkastelimme, minkälaisia puutteita käännöksissä havaittiin ja minkä tahon tuottamien käännösten laadusta oli kyse. Lisäksi huomioimme, perustuiko haastateltavan käsitys käännösten laadusta hänen omiin havaintoihinsa vai muualta saatuun arvioon. Oletamme, että haastateltavien huomiot käännösten laadusta heijastelevat heidän kääntämistietoisuuttaan ja pohdimme, mitä heidän kääntämistietoisuudestaan voidaan näiden huomioiden perusteella päätellä.

4 Haastateltavien huomioita käännösten laadusta

Käännösten laatuun liittyviä huomioita esiintyi kahdessa kolmasosassa haastatteluista (12/18). Näistä kymmenessä mainittiin puutteet käännösten laadussa (4.1), seitsemässä esitettiin arvioita siitä, mistä laatuongelmat johtuivat (4.2), kuudessa mainittiin käännösten olleen laadultaan hyviä (4.3) ja seitsemässä pohdittiin, mitä merkitystä käännösten laadulla on (4.4).

4.1 Puutteet käännösten laadussa

Puutteet käännösten laadussa mainittiin yhteensä kymmenessä haastattelussa. Erityisen selvästi ne nousivat esille neljässä haastattelussa, joissa haastateltu oli itse kääntänyt tekstejä tai tarkistanut tai oikolukenuk käännöksiä. He esittivät muita enemmän huomioita käännösten laadusta ja käsittelivät aihetta muita perusteellisemmin. Heidän huomiensa

koskivat ennen kaikkea käännöksiä kieliin, joissa heillä oli omaa käännösosaamista (englanti, somali, venäjä, viro), ja ne perustuivat omiin havaintoihin, joita he olivat tehneet käännöksiä lukiessaan. Kaksi heistä esitti lisäksi muita kielipareja koskevaa toisen käden tietoa. Toinen viimeksi mainituista oli lisäksi tehnyt organisaationsa viestinnän parissa toimivalle henkilökunnalle kyselyn, jossa kartoitettiin kokemusta käännösten laadusta, sekä haastatellut osaa heistä.

Viiden haastateltavan tiedot käännösten laatuongelmista olivat peräisin organisaation kielitaitoisilta työntekijöiltä tai yhteistyökumppaneilta, joita oli pyydetty tarkistamaan käännöksiä, tai kentältä tulleesta palautteesta. Yhden haastateltavan osalta ei käynyt ilmi, mistä lähteestä tieto oli peräisin.

Esimerkki 1 kuvaa tilannetta, jossa tieto laatuongelmista on peräisin organisaation monikielisiltä työntekijöiltä.

- (1) se on välillä aika lailla haastava, et meilläkin on tullu täs matkan varrella paljon sellasta, kun on sit käännätetty meidän sopimuskäännöstoimistoilla ja sit ne ei ookaan ollut laadultaan semmosia, että me oltais voitu käyttää niitä suoraan, tai me ollaan kuitenkin jouduttu sitten näitä meidän omia kielitaitoisia asiantuntijoita käyttään siinä apuna, et ollaan tarkistettu näitä käännöksiä, että se, varsinkin joissain kielissä ne tasot sen kielen käyttöön poikkeaa, et se skaala on tosi iso. Ja sitten onneksi on näitä, jotka on siinä, tuntee kielen ja sitten tietää sen sen kohderyhmän, sanoo et joo tää ei oikein natsaa tän kanssa tai nää käsitteet ei oo sellasii mitä ymmärretään tai muuta, et kyl näissä on välillä aika avuton olo itellä, et kun ei voi millään tietää monestakaan kielestä itse, että voisi arvioida sitä käännöksen tasoa. (Kuntatoimija)

Esimerkissä heijastuu haastateltavan tietoisuus toisaalta laadunvarmistuksen tarpeesta, toisaalta siitä, että hän itse ei voi arvioida käännösten laatua. Organisaation monikielisten työntekijöiden hyödyntämiseen käännösten laadunarvioinnissa palataan myöhemmin esimerkissä 12.

Osa käännösten puutteita koskevista maininnoista pysytteli yleisellä tasolla: puutteet todettiin, mutta niitä ei eritelty (kuten esimerkin 1 ”sit ne ei ookaan ollut laadultaan semmosia, että me oltais voitu käyttää niitä suoraan”). Useimmissa haastatteluissa oli kuitenkin myös yksilöityä kritiikkiä (kuten esimerkin 1 ”käsitteet ei oo sellasii mitä ymmärretään”).

Osa haastatelluista luonnehti käännösten puutteita voimakkein sanakääntein: käännökset olivat ”välillä aivan hirveitä”, ”laadultaan kamalia”, ”menneet metsään” ja niiden ongelmat olivat ”hälyttäviä”. Nämä luonnehdinnat ovat peräisin neljältä haastatellulta, jotka itse käänsivät tai tarkistivat käännöksiä, ja heidän puheessaan vastaavia ilmauksia esiintyi useita kertoja. Muut haastatellut eivät käyttäneet yhtä vahvoja ilmauksia.

Osa käännösten laatua koskevista maininnoista pikemminkin implikoi puutteita kuin suoraan nimesi niitä puutteiksi. Puutteellinen laatu kävi ilmi esimerkiksi siitä, että haastateltava kertoi, että käännösten laatu vaihteli (3/10 haastattelussa) tai että käännöksiä oli täytynyt korjailta tai niistä oli tai olisi pitänyt antaa tuottajalle kriittistä palautetta (8/10).

Lähes kaikissa haastatteluissa, joissa käännösten puutteet nostettiin esille (8/10), mainitaan ainakin yksi tarkemmin yksilöity puute, monessa useampi. Puutteet oikeakielisyydessä, kielen luontevuudessa tai tyyliässä mainittiin kuudessa haastattelussa.

Käännöksiä moitittiin sanasanaisuudesta, ja kahdessa haastattelussa niitä verrattiin automaattisiin konekäännöksiin; näistä toisessa todettiin, että jopa Google Translate kääntäisi paremmin. Esimerkissä 2 haastateltava pitää puutteena nimenomaan sitä, että käännökset eivät ole luontevaa kohdekieltä. Haastateltavan huomio osoittaa selvää ymmärrystä kääntämisestä, ja sitä kautta kääntämistietoisuutta.

- (2) Myös se kulttuurintuntemus, et miten asioita sanotaan, että sä et käännä niitä asioita suoraan, vaan et siihen on joku parempi ilmaisu olemassa, et tällaisia on esimerkiksi tullut paljon venäjänkielisissä teksteissä vastaan, et tavallaan se on oikeesti käännetty, mut ei kukaan sano noin, vaan sanotaan jollain muulla tavalla, et se ei kuulosta luontevalta. (Järjestötoimija)

Varsinaiset virheet mainittiin viidessä haastattelussa. Näistä neljästä kävi ilmi, että haastateltava viittasi virheellä ongelmaan sisällön vastaavuudessa, kuten esimerkissä 3:

- (3) ja siis kun on sellainen lause, että koronarokote voi aiheuttaa raskaalle koronaa niin tota ... (Järjestötoimija)

Sanastoon tai terminologiaan liittyvät ongelmat mainittiin neljässä haastattelussa. Näistä yhdessä ongelma liitettiin nimenomaan terveyssanastoon, yhdessä todettiin, että käytetyt käsitteet eivät olleet ymmärrettäviä, ja yhdessä puutteena pidettiin sitä, että käännöksessä käytetty sanasto poikkesi organisaation sivuilla aiemmin julkaistuissa käännöksissä käytetystä sanastosta. Huomiot heijastavat kääntämistä koskevaa ymmärrystä: toisaalta oikean ja yhtenäisen terminologian tai sanaston, toisaalta kohdeyleisön huomioimisen tärkeydestä.

Kohdeyleisön huomioiminen nousi esiin myös kahdessa muussa haastattelussa: toisessa huomautettiin murteiden käytöstä, joka heikensi käännösten ymmärrettävyyttä, toisessa liian byrokraattisesta sävystä. Jälkimmäisessä haastateltava katsoi myös, että kohdeyleisön tarpeet olisi tullut huomioida nostamalla heti käännöksen alussa esille rokotteiden turvallisuus. Kohdeyleisön huomioiminen kertoo toisaalta kyvystä hahmottaa käännösten merkitystä sosiaalisessa toiminnassa, toisaalta suhtautumisesta käännösten vastaanottajaan toimijana, joka vaikuttaa oleellisesti kääntämisen tarkoituksen toteutumiseen.

Käännösten puutteiden erittely kertoo monipuolisesti haastateltavien kääntämistietoisuudesta. Se kertoo, minkälaisien piirteiden he katsoivat heikentävän käännösten toimivuutta – ja mitä he odottavat laadukkaalta käännökseltä: sen tulee välittää lähtötekstin merkitys, huomioida kohdeyleisön tiedolliset tarpeet ja olla kohdeyleisön näkökulmasta ymmärrettävää, sävyltään tilanteeseen sopivaa ja luontevaa kohdekieltä. Haastateltujen käännöksiä koskevissa laatuodotuksissa näkyy niin eksplisiittistä tietoa kääntämisestä, käännösten piirteille herkistymistä kuin suhtautumista vastaanottajiin käännöksen toimivuuden mittatikkuna.

4.2 Mistä laatuongelmien arveltiin johtuvan?

Haastatteluissa, joissa mainittiin käännösten puutteet, esitettiin yleensä (7/10) myös arvioita siitä, mistä puutteet johtuivat. Syyt liittyivät kääntäjään, käännöksiä tuottavaan

tahoon, tilaajaorganisaatioon tai olosuhteisiin, kuten kiireellisiin aikatauluihin. Usein puutteet ja arviot niiden syistä limittyvät: esimerkiksi kohdassa 4.1 mainittua sana sanalta kääntämistä voidaan tarkastella käännösten puutteena, mutta myös puutteellisena (tai alkeellisena) käännösstrategiana, joka on syynä epäluontevaan kielenkäyttöön.

Osa arvioista liittyy puutteisiin kääntäjän tiedonhaussa. Yksi haastateltavista arveli, että kääntäjä ei ollut hallinnut terveyssanastoa ja oli käyttänyt sanakirjavastineita selvittämättä niiden sopivuutta käyttöyhteyteen. Toinen katsoi, että kääntäjä ei ollut selvittänyt, minkälaista kieltä organisaation aiemmissä käännöksissä oli käytetty. Kolmas arveli, ettei kääntäjä ollut ymmärtänyt organisaatiokohtaista sisältöä tai sanastoa. Muita käännösprosessiin liittyviä syitä olivat kääntäjän huolimattomuus, oikoluvun puuttuminen ja sanasanainen käännösstrategia. Yksi haastateltavista epäili, että käännöksiä oli tuotettu konekääntimellä. Kaikki nämä arviot heijastavat haastateltujen kääntämistä koskevaa ymmärrystä.

Käännösprosessin lisäksi puutteiden syitä nähtiin myös laajemmin kääntäjän kielitaidossa tai muussa ammattitaidossa. Eräs haastatelluista (itsekin kääntäjä) toi toistuvasti esiin, että käännöksistä näkyi, ettei kääntäjä ollut kohdekielen syntyperäinen puhuja, tai että kääntäjä oli tehnyt käännöksiä muussa kieliparissa kuin varsinaisessa työkieliparissaan. Esimerkissä 4 toinen haastateltava pitää ongelmien syynä sitä, että käännöksiä eivät tee ammattikäntäjät:

- (4) käännöksiä kääntää välillä työntekijät, omat työntekijät, jotka eivät ole ammattikäntäjiä ja sitten välillä niitä kääntää joku käännöstoimisto ja niitä on pilvin pimein. Niiden laatuja ei kukaan valvo ja näillä ihmisillä ei ole ammattitautaa, sellaista käännösammattitautaa tai koulutusta. Ja kuka tahansa voi sitten arvata, että minkälaista materiaalia sieltä tulee, kun käännetään. (Järjestötoimija)

Myös kahdessa muussa haastattelussa nähtiin ongelmallisena, että käännöksiä tekivät muut kuin ammattikäntäjät (asia nousee esille myöhemmin esimerkeissä 12 ja 13). Esimerkissä 5 haastateltava pitää kuitenkin suurimpana ongelmana sitä, että nimenomaan käännöstoimistojen tuottama laatu ei aina vastaa odotuksia.

- (5) Siis voi olla et kun meillä on joku esimerkiksi sen kielen taitonen ihminen ja se kääntää ja lähetetään sen käännös niin sit sieltä saattaa tulla kentältä palautetta, et hei et kukahan tän oli nyt kääntäny, siin on sitä tätä ja tota, et kyl se niinkin päin menee. Mut ehkä se on et helpommin jotenkin luottaa, siihen että jos se on käännöspalvelun kautta ja sä maksat siitä tämän summan, et se pitäis olla tasoltaan hyvä. Mut et näistä on tullut yllättävän paljon tietyistä kielistä, että ne ei oo ihan niinkun pitäis olla. (Kuntatoimija)

Puutteet käännöstoimistojen tuottamien käännösten laadussa mainitaan seitsemässä haastattelussa. Yhdessä niistä todetaan, että käännöstoimistoille on helppo päästä tekemään töitä ilman kääntäjänkoulutustakin, ja että tekijät vaihtuvat. Kolmessa haastattelussa arvellaan, että käännöstoimistot eivät tarkistuta tai oikoluetuta käännöksiään. Aiemmin mainittu kritiikki siitä, ettei kääntäjä ollut tutustunut organisaation aiemmissä käännöksissä käytettyyn sanastoon, kohdistuu sekin itse asiassa käännöstoimistoon: haastateltava epäilee, etteivät niiden palkkiot mahdollista kunnollista tiedonhakua.

Yleensä kritiikki kohdistui oman organisaation sopimuskäännöstoimiston tuottamaan laatuun. Lisäksi viisi haastateltavista ilmaisi tyytymättömyyttä THL:n tarjoamiin käännöksiin, jotka oli tuottanut sen sopimuskäännöstoimisto. Syynä saattaa olla se, että muiden organisaatioiden tuottamista tai tilaamista käännöksistä poiketen THL:n käännökset olivat kaikkien haastateltujen organisaatioiden saatavilla.

Tekijän tai tuottajaorganisaation lisäksi osa kritiikistä kohdistui tilaajaorganisaatioon. Tilaajaorganisaatioon liittyviä syitä tuotiin esille erityisesti haastattelussa, jossa kunnan työntekijä (kokenut kääntäjä) arvioi kriittisesti käännöspalvelujen kilpailutusta omassa organisaatiossaan. Haastateltavan mukaan sopimustoimittaja oli valittu hinnan perusteella, eivätkä kilpailutuksen toteuttaneet henkilöt olleet kääntäjiä tai tunteneet kielipalvelualaa. Kilpailutuksen lisäksi haastateltava piti laadun kannalta harmillisena sitä, että muita kuin englannin- ja ruotsinkielisiä käännöksiä ei jälkitarkistettu organisaatiossa millään lailla: hän luonnehti tätä sokeaksi luottamukseksi käännöstoimistoihin, joka johtui siitä, ettei organisaatiolla ollut omaa kieliosaamista. Se, että haastateltava nostaa esille käännösten tarkistamisen tärkeyden, kertoo niin käännösprosessia kuin laadun merkitystä koskevasta ymmärryksestä, ja näiden kautta vahvasta kääntämistietoisuudesta. Kääntämistietoisuudesta kertoo myös tilaajan roolia ja vastuuta koskeva ymmärrys.

Toisenlaisena organisaation sisäisenä syynä käännösten ongelmiin haastateltava esitti siiloutumisen: kun eri toimialat vastasivat omista käännöksistään, johti se kielelliseen epäyhtenäisyyteen. Esimerkissä 6 haastateltava, jonka työtehtäviin kuului organisaation verkkosivuilla olevien käännösten tarkistaminen ja korjaaminen, kertoo tilanteesta, jossa hän olisi halunnut parannella toisen toimialan sivuilla olevia käännöksiä, mutta ei voinut, koska hänellä ei ollut oikeuksia muokata sivun sisältöä eikä oikeuksia pyydettyä myönnetty.

- (6) Ni oisin tehnyt just tällasia muutoksia, mut sitten heidän pomo soitti eli viestintäpäällikkö, että onks siinä virheitä. Mä sanoin no ei ole virheitä vaan tosi kökköä kieltä ja ei ole kovin asiakasystävällistä, niin oisin vaan mennyt sinne tekemään muutaman pienen muutoksen, mitä te ette ois edes huomanneet... Ni hän sanoi, et jollei siinä ole virheitä, ni et mene sinne. (Kuntatoimija)

Esimerkistä käy ilmi myös johdon rooli käännösten laadunvalvonnassa. Haastateltava toi asian esille laajemminkin. Hän oli tehnyt käännöksiä koskevan kyselyn niille organisaationsa työntekijöille, jotka olivat niiden kanssa työtehtäviensä puolesta tekemisissä. Kyselyssä kävi ilmi, että käännösten laatu koettiin yleisesti ongelmaksi. Haastateltava kuitenkin painotti, että tilanne ei korjaantuisi, ennen kuin myös organisaation johto ymmärtäisi, että käännösten laatu oli ongelma. Haastateltavan näkemykset viittaavat selviin eroihin kääntämistietoisuudessa organisaation sisällä.

Haastatteluissa nousi esille myös joitain tiettyyn kieleen liittyviä syitä käännösten ongelmiin. Yhdessä haastattelussa ongelmien arveltiin johtuvan siitä, että joissain maahanmuuttajakielissä kirjoitusasu ja termit eivät ole vakiintuneet, mikä voi tehdä kääntämisestä haastavaa.

Kiireiset aikataulut mainittiin syyksi neljässä haastatteluista: ne vaikuttavat siihen, kuinka huolellisesti kääntäjä tai käännöksen tarkistaja ehtivät työnsä tehdä. Toisaalta huomautettiin, että viestittävät sisällöt muuttuivat nopealla aikataululla, ja kun

käännösten tuottamisessa oli usein viivettä, saattoi niihin päätyä vanhentunutta tietoa. Yksi haastateltavista totesi omaa kääntämistään pohtiessaan, että käännöksissä on aina parantamisen varaa, ja jossain vaiheessa – erityisesti kiireisessä kriisiviestintätilanteessa – kääntäjän on vain päästettävä teksti käsistään ja lähetettävä se eteenpäin.

Haastateltavien tunnistamat syyt laatuongelmien taustalla kertovat siitä, että heillä on eksplisiittistä kääntämistä koskevaa tietoa esimerkiksi sanastotyöstä tai sanasanaisen käännösstrategian tuottamista ongelmista. Samoin haastateltavat olivat pääosin tietoisia siitä, että kääntäjän olisi hyvä olla koulutettu ammattilainen. Pohdinnat käännösten tuottajien ja laatuongelmien välisestä yhteydestä heijastelevat haastateltujen suhtautumista kääntäjiin ja erilaisia käännösten tuottajiin kohdistuvia arvostuksia ja neuvotteluja. Toisaalta haastateltujen havainnot kertovat myös, että kääntämistietoisuus ei välttämättä ole muualla (ylempänä) organisaatioissa samalla tasolla kuin käännösten parissa toimivilla haastatelluilla: se, että laatua ei huomioida käännöspalvelujen kilpailutuksessa tai kieliasun luontevuutta ei pidetä tärkeänä, kertoo karua kieltä kääntämistä koskevista asenteista ja arvostuksista, ja sitä kautta puutteista kääntämistietoisuudessa.

4.3 Entä hyvät käännökset?

Vaikka käännöstoimistojen laatua moitittiin, saivat toiset niistä myös hyvää palautetta, kuten esimerkissä 7:

- (7) Ei tullu kyllä yhtään sellaista palautetta että olisi käännetty jotenkin epätasaisesti tai hassusti tai että sana olisikin tarkoittanut jotain muuta että kyllä se oli ihan niinku todella vimpan päälle se ammattitaito siellä heillä että koska kun suurinta osaa näistä käännettävistä kielistä me ei oltais voitu itse tarkistaa. (Rakennusalan toimija)

Positiivinen arvio perustuu siihen, että käännöksistä ei tullut negatiivista palautetta, ja haastateltava mainitsee erikseen, ettei organisaation sisällä ollut kompetenssia tarkistaa käännöksiä.

Kaikissa haastatelluissa organisaatioissa ei ollut in-house-kääntäjiä, jotka olisivat tehneet koronakäännöksiä. Osalla kuitenkin oli, ja näiden kääntäjien työn jälki sai kehuja. Kuten esimerkissä 7, myös esimerkissä 8 merkinä hyvästä laadusta pidetään palautteen puuttumista, mutta myös kääntäjien huolellista perehtymistä merkityksiin ja niiden välittämiseen.

- (8) meillä on niin tarkat ja hyvät kääntäjät niin heiltä tulee välillä niihin suomenkielisiin alkuteksteihin jotain sellaisia kommenttipuhekuppia sinne reunaan, kysymyksiä tai ehdotuksia et jos tällä tarkoitetaan tätä niin käännös on tämä ja jos jotain muuta niin ... kyllä he on hyvin tarkkoja, että siinä ei ole moitteen sijaa. Eikä meillä ole tullut niistä käännöksistä mun mielestä mitään palautetta. (Yliopistotoimija)

Käännöstoimistojen ja in-house-kääntäjien lisäksi käännöksiä tuottivat organisaatioiden monikieliset työntekijät. Esimerkissä 4 näiden maallikkokääntäjien käännösten laatua arvostellaan, mutta toisessa haastattelussa sitä päinvastoin kehuaan. Esimerkissä 9 arvio

laadusta perustuu negatiivisen palautteen puuttumisen lisäksi saatuun positiiviseen palautteeseen.

- (9) nyt korona-aikaan meillä on itse asiassa kääntäjinä toiminut (...) kieli- ja kulttuuriryhmien opettaja-ohjaajia, jotka siis omalle äidinkielelleen tai osaamilleen kielille on kääntänyt näitä sisältöjä. Ja se on ollut sikäli tosi hyvä, että he tuntee koulumaailman ja he muutenkin tekee huoltajien kanssa yhteistyötä ja pystyy kääntämään paitsi sitä sisältöä niin myös sitä kontekstia. Ja heidän käännökset on olleet hyviä, että ollaan... tai ei ainakaan ole vielä tullut sellasta palautetta, että joku ois ollut ihan pielessä, että on tullut kiitosta, että on ollut hyviä käännöksiä. (Kuntatoimija)

Haastateltava pitää järjestelyn hyvänä puolena sitä, että käännöksiä tehneet työntekijät tuntevat hyvin koulumaailman, johon käännökset liittyvät, ja voivat siten kääntää myös ”kontekstia”. Tällä haastateltava viittaa ilmeisesti siihen, että käännöksistä tehdään vastaanottajien (huoltajien) näkökulmasta ymmärrettäviä. Haastateltavan käsitykseen käännöksen laadusta kuuluu siis käännöksen toimivuus siinä kontekstissa, jossa sitä käytetään.

Esimerkeissä 7, 8 ja 9 positiivista palautetta saavat niin käännöstoimistot, in-house-kääntäjät kuin monikieliset työntekijät, ja kaikissa tapauksissa haastateltavat perustelevat arviotaan ainakin osittain lukijapalautteella tai sen puuttumisella. Vastaanottajan rooli nähdään siis keskeisenä laadun määrittelyssä. Tämä kertoo toisaalta siitä, että nämä haastateltavat eivät tehneet tai tarkistaneet käännöksiä itse, ja heidän arvionsa perustuvat siten muualta saatuun palautteeseen. Toisaalta se kertoo myös suhtautumisesta käännösten vastaanottajiin ja heidän roolinsa ymmärtämisestä.

4.4 Mitä merkitystä käännösten laadulla on?

Seitsemässä haastattelussa nostettiin esiin, että puutteet käännösten laadussa voivat vaikuttaa tavalla tai toisella viestin perille menemiseen: laadun merkitys hahmotettiin siis pitkälti vastaanottajan ja tämän toiminnan kautta. Haastateltavat toivat esiin, että laatuongelmien takia tekstin merkitys voi muuttua ja ymmärrettävyys heiketä, ihmiset eivät lue tekstiä loppuun, saa tarvitsemaansa informaatiota, vakuutu asiasta tai toimi ohjeistusten mukaan, kuten esimerkissä 10:

- (10) ja sitten myös on ollu semmosta, että jos on saatu vaikka karanteeniohjeet, ne ei ookaan ollu semmosella ymmärrettävällä kielellä, niin sit ollaan tultu se lappu kädessä johonkin, vaikka kirjastoon, et hei mitä tää tarkoittaa. Ja jos se henkilö on määrätty karanteeniin, niin silloinhan hänen ei pitäisi siellä olla. Niin tällasia on esimerkiksi tullu. (Kuntatoimija)

Lisäksi yhdessä haastattelussa korostettiin, että puutteet käännösten laadussa voivat tuottaa negatiivista palautetta, kahdessa, että ne voivat heikentää ihmisten luottamusta tiedon lähteeseen, ja yhdessä, että ne voivat vaikuttaa negatiivisesti organisaation julkisuuskuvaan. Viimeinen maininta on peräisin yhteydestä, jossa haastateltava pohtii, milloin on riittävää, että kääntäjinä toimivat käännösalan ammattilaisten sijaan organisaation monikieliset työntekijät, milloin taas ei:

- (11) ja sit paljonhan näitä meidän erikielisiä ihmisiä, niin on ihan siis mistä, tekevät mitä vaan hommaa, et he ei välttämättä ole viestijöitä, mut ovat kielen taitoisia, ja se jossain tilanteessa on ihan ookoo, mut se täytyy aina vähän mietti se, että minkä tason viesti tässä nyt sitten on lähdössä matkaan. Onko se ookoo, että nytten vaan joku tässä nyt kääntää kielelle x, ja sit se on näin. Vai onko, ja sit pitää kuitenkin miettiä myöskin organisaation just tätä viestintäkuvaa ja tyyliä ja tapaa ja et se on kuitenkin aina se, että jos X³ kaupunkina jotakin viestii, niin se on X kaupunkina ja sen pitää vastata taas sitä kuvaa. Et ei voi hirveen montaa sellasta hutiloitua viestiä lähettää matkaan, ennen kun tulee semmonen, että mikäs pulju toi oikeen on, että [nauraa] vähän sinne päin nyt viestitään. (Kuntatoimija)

Haastatteluista käy ilmi, että kuntien koronaviestinnässä organisaatioiden monikieliset työntekijät sekä tuottivat että tarkistivat käännöksiä. Arviot käytännön toimivuudesta kuitenkin vaihtelivat. Esimerkissä 9 käytäntöä kehuaan hyväksi, ja sama haastateltava jatkaa: ”täähän on sitten sovittu nimenomaan sitä perheiden etua palvelevaks ja heitä ajatellen, että toimitaan näin, et saadaan hyvät käännökset suhteellisen nopeesti”. Järjestelyn puutteena haastateltava näkee vain sen, että monikielisten työntekijöiden työpanosta voitiin hyödyntää koronaviestinnässä silloin, kun koronarajoitukset rajoittivat heidän normaalien työtehtäviensä hoitamista, kun taas normaalioloissa se ei ollut mahdollista. Toisaalla käytäntöä pidettiin myös ongelmallisena: esimerkissä 4 ja 5 kyseenalaistetaan maallikkokääntäjien tuottamien käännösten laatu, esimerkissä 11 pohditaan, milloin kyseessä on sellainen viesti, johon maallikkokääntäjien tuottama käännöslaatu ei riitä.

Käännösten tarkistuttaminen organisaation monikielisillä työntekijöillä sen sijaan oli käytäntö, jonka riskit nousivat haastatteluissa esille vain kahdesti. Esimerkissä 12 haastateltava pohtii ensin organisaation kielitaitoisten työntekijöiden hyödyntämistä käännösten tuottamisessa ja siirtyy sitten ongelmiin, joita voi seurata, kun heillä tarkistutetaan käännöksiä.

- (12) Joo, joo se voi toki olla, ja sit varsinkin jos on jotain lyhyitä tekstejä, niin totta kai voi sillon hyödyntää, mut sitten pitää muistaa se, että kun, kääntäminen on kuitenkin ammatti, että vaikka sä puhut äidinkielenä jotain, niin se ei tarkoita, että sä sit kuitenkaan osaat kääntää. [naurahtaa] Et ite jotenkin mielummin sit käytän niitä ammattikäntäjiä kyllä, et totta kai ollaan sit, niin kun just sanoinkin, että ollaan tarkistettu niitä tekstejä niillä äidinkielen puhujilla. Ja siinä on tullutkin vähän sit semmosta, ehkä joissain kielissä, varsinkin arabia on semmonen, et siinä on aika paljonkin sit murre-erot vaikuttaa. Että semmosta palautetta ollaan saatu niistä käännöstoimistolta tulleista, että se on liian vaikeeta se kieli, semmosta sivistyneistön kieltä, et sitä ei ymmärrä. Ja varmaan osassa onkin näin, mutta sitten varmaan on myös paljon semmosta vaan, että just nyt täällä, mistä mä oon lähtöisin niin ei sanota näin, vaikka sitten se voiskin olla ihan oikein. Ja sitten kun ei ite todellakaan puhu niitä kieliä niin sit se on tosi haastavaa myös itselle jotenkin tasapainoilla siinä välissä, että ketä uskoo [nauraa]. (Kuntatoimija)

Haastateltava toteaa, että käännösten tarkistuttaminen kieltä äidinkielenään puhuvilla voi johtaa tilanteeseen, jossa on vaikea tietää, kuinka luotettavia arviot ovat ja ketä uskoa: käännösten tuottajaa (tässä tapauksessa käännöstoimistoa) vai niiden tarkistajaa (organisaation työntekijää, joka kyllä puhuu kieltä äidinkielen tasoisesti, mutta ei ole kielialan ammattilainen). Tietoisuus siitä, että käännösten tarkistaminen edellyttää

³ Kunnan nimi poistettu.

muutakin kuin kohdekielen taitoa, saa haastateltavan epävarmaksi siitä, ovatko tarkistajan havaitsemat puutteet vain tämän oman kielitajun vastaisia vai onko niillä merkitystä kielenpuhujille laajemmin. Tämä viittaa eksplisiittiseen tietoon kielestä ja kääntämisestä, mikä on kiinnostavaa, sillä haastateltava ei itse kääntänyt tekstejä tai tarkistanut käännöksiä.

Toinen haastateltava epäili, että hänen organisaatiossaan kukaan ei tarkista muihin kieliin kuin englantiin tai ruotsiin tehtyjä käännöksiä, ja jos tarkistaa, kyse on parhaassa tapauksessa siitä, että kieltä puhuvaa henkilöä – joka ei ole kielialan ammattilainen – pyydetään katsomaan, onko teksti hyvä. Haastateltavan mukaan se ei ole sama asia kuin kieliammattilaisen tekemä tarkistus: maallikotarkistaja ei välttämättä tiedä mitä etsiä, tai osaa arvioida, onko teksti käännetty hyvin vai ei. Haastateltava oli itsekkin kääntäjä, ja pohdinnassa kuuluukin syvälinen kokemus kääntämisestä ja käännösten tarkistamisesta.

Esimerkeissä nousevat esiin haastateltujen vaihtelevat käsitykset siitä, mitä kääntäminen tai käännösten tarkistaminen vaativat: milloin riittää pelkkä kielitaito ja mahdollisesti aihepiirin tuntemus, milloin taas tarvitaan koulutettua ammattilaista? Laatuvaatimusten tilannesidonnaisuutta pohti myös toinen haastateltava kysyessään, kumpi on kriisiviestinnässä tärkeämpää: käännösten virheettömyys vai se, kuinka nopeasti ne saadaan. Kysymys jää haastattelussa avoimeksi. Kriisiviestinnässä nopeus on osa laatua – mutta toisaalta juuri kriisiviestinnässä erityisen tärkeää on myös se, että sisältö välittyy käännöksiin oikein, on lukijoiden näkökulmasta vakuuttavaa ja saa nämä toimimaan ohjeiden mukaan.

5 Pohdinta

Määrittelimme kääntämistietoisuuden käsityksiksi käännöksistä, kääntämisestä ja niihin vaikuttavista osatekijöistä, ja tarkastelimme haastateltavien havaintoja käännösten laadusta kääntämistietoisuuden ilmentyminä. Haastateltavien käännösten laatua koskevat huomiot ilmensivätkin monipuolista kääntämistietoisuutta, kuten eksplisiittistä tietoutta kääntämisen prosesseista (haastateltavien eritellessä syitä käännösten puutteisiin) ja selvää tietoisuutta kääntämisen roolista ja merkityksestä (haastateltavien pohdittaessa, mitä merkitystä käännösten laadulla on).

Kääntämistietoisuuteen liittyivät myös haastateltujen käsitykset siitä, kuka käännöksiä voi tuottaa tai tarkistaa, samoin kuin tuottajiin kohdistuvat laatuodotukset. Käännöstoimistojen odotettiin vastaavan omasta laadunvarmistuksestaan, ja puutteiden määrä käännöstoimistojen tuottamissa käännöksissä yllätti ja turhautti. Monessa organisaatiossa riittävä laatu pyrittiin varmistamaan luetuttamalla käännöksiä kielitaitoisilla työntekijöillä tai tuttujen järjestöjen edustajilla. Organisaatioiden monikielisiä työntekijöitä hyödynnettiin myös kääntäjinä, vaikka heidän varsinaiset työtehtävänsä olivat jotain muuta (vrt. paraprofessionaali kääntäminen eli kääntämistehtävien liittyminen muiden kuin kääntämisen ammattilaisten työtehtäviin, Koskela et al. 2017). Vaikka moni haastateltava piti käytäntöä toimivana, se myös kyseenalaistettiin. Silloin, kun haastateltavat eivät itse voineet arvioida käännösten laatua, suurin osa heistä luotti monikielisten työntekijöiden kompetenssiin arvioida

käännöksiä pohtimatta sitä, oliko arvioijalla kieli- tai käännösalan koulutusta tai työkokemusta (ks. kuitenkin esimerkki 12). Aineisto heijasteleekin erilaisia käsityksiä siitä, minkälaista kompetenssia kääntäminen tai käännösten arvioiminen vaatii – eli kääntämistä ja kääntämiseen liittyviä toimijoita koskevia neuvotteluita, joihin liittyy normatiivisia intressejä (ks. kääntämistietoisuuden määritelmä luvussa 2). Toisaalta pyrkimys laadunvarmistukseen sinänsä on sekin merkki kääntämistietoisuudesta – siitä, että käännösten laadun merkitys kriisiviestinnässä ymmärrettiin.

Käännösten laatua käsiteltiin laajimmin neljässä haastattelussa, joissa haastateltava oli itse joko kääntänyt tekstejä tai tarkistanut käännöksiä. Vaikuttaa siltä, että omakohtainen kokemus lisäsi tietoisuutta kääntämiseen liittyvistä haasteista ja samalla herkkyyttä havainnoida käännösten laatua, hahmottaa laatuongelmien syitä ja ymmärtää, mitä seurauksia käännösten laadulla voi viestinnälle olla. Kääntämistietoisuus korreloi käännöskokemuksen kanssa, mikä onkin odotuksenmukaista. Toisaalta selvää kääntämistietoisuutta esiintyi myös haastateltavilla, jotka eivät olleet kääntäjiä, kuten esimerkkien 11 ja 12 pohdinnat siitä, että joissain tilanteissa maallikkokääntäjän käännösosaaminen on riittävää, joissain ei (vrt. tilanneperustainen käännöskompetenssimalli, Kumpulainen 2016).

Haastateltujen kääntämistietoisuus oli paikoin vahvaa, mutta haastatteluista piirtyvä kuva organisaatioiden käännöspolitiikasta kertoi myös puutteista kääntämistietoisuudessa. Esimerkkejä tästä ovat haastateltavan mainitsema esimies, joka kielsi kääntäjää muokkaamasta kömpelöä käännöstä, jos siinä ei ole selvää virhettä, tai käännöspalvelujen kilpailutuskäytännöt, joissa laatua ei huomioitu. Ehkä juuri puutteelliset kilpailutuskäytännöt osaltaan johtivat siihen, että organisaatioissa jouduttiin paikkailemaan käännösten laatua turvautumalla monikielisiin työntekijöihin tai yhteistyökumppaneihin tutuista järjestöistä.

Kielitietoisuuden lisäämisen rinnalla organisaatioissa tarvittaisiinkin syvempää ja monipuolisempaa kääntämistietoisuutta, myös viestinnän johtotehtävissä. Kääntämistietoisuuden lisääntyminen käännöspolitiikan ohjauksen osa-alueella mahdollistaisi koronapandemian aikana käytössä olleiden prosessien järjestelmällisen kehittämisen. Se vahvistaisi onnistuneen monikielisen viestinnän edellytyksiä organisaatioissa, jolloin niiden valmiudet useampien kieliryhmien tavoittamiseen tulevaisuuden kriiseissä olisivat mahdollisimman hyvät.

Lähdeluettelo

ALA (Association for Language Awareness) 2016. About. http://www.languageawareness.org/?page_id=48 [viitattu 30.3.2023].

Baker, Colin 1992. *Attitudes and Language*. Clevedon: Multilingual Matters.

Blommaert, Jan 2006. How Legitimate Is My Voice? A Rejoinder. *Target* 18:1, 163–176. <https://doi.org/10.1075/target.18.1.09blo>

Coupland, Nikolas & Adam Jaworski 2004. Sociolinguistic Perspectives on Metalanguage. Reflexivity, Evaluation and Ideology. Teoksessa: Nikolas Coupland, Adam Jaworski & Dariusz Galasiński (toim.), *Metalanguage. Social and Ideological Perspectives*. Berliini: Mouton de Gruyter, 15–51.

Enríquez Raído, Vanessa, Ineke Crezee & Quintin Ridgeway 2020. Professional, Ethical, and Policy Dimensions of Public Service Interpreting and Translation in New Zealand. *Translation and Interpreting Studies* 15:1, 15–35. <https://doi.org/10.1075/tis.20007.enr>

Gal, Susan & Kathryn A. Woolard 1995. Constructing Languages and Publics: Authority and Representation. *Pragmatics* 5:2, 129–138. <https://doi.org/10.1075/prag.5.2>

González Núñez, Gabriel 2013. Translating for Linguistic Minorities in Northern Ireland: A Look at Translation Policy in the Judiciary, Healthcare, and Local Government. *Current Issues in Language Planning*, 14:3–4, 474–489. <https://doi.org/10.1080/14664208.2013.827036>

González Núñez, Gabriel 2016. On Translation Policy. *Target* 28:1, 87–109. <https://doi.org/10.1075/target.28.1.04gon>

González Núñez, Gabriel 2017. Law and Translation at the U.S.–Mexico Border. Teoksessa: Gabriel González Núñez & Reine Meylaerts (toim.) *Translation and Public Policy: Interdisciplinary Perspectives and Case Studies*. New York: Routledge, 152–170.

Irvine, Judith T. 1989. When Talk Isn't Cheap: Language and Political Economy. *American Ethnologist* 16:2, 248–267.

Koskela, Merja 2015. Kielitietoisuus ja kielikäsitys tilanteisen kääntämisen käytänteitä ohjaavina tekijöinä. *Virittäjä* 119:3, 413–421.

Koskela, Merja, Kaisa Koskinen & Nina Pilke 2017. Bilingual Formal Meeting as a Context of Translatoriality. *Target* 29:3, 464–485. <https://doi.org/10.1075/target.16017.kos>

Kotus 2023. Kielitieto-sivusto. Saatavissa: <https://www.kotus.fi/kielitieto> [viitattu 2.5.2023].

Kumpulainen, Minna 2016. *Learning Translation. An Empirical Study into the Acquisition of Interlingual Text Production Skills*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology No 91. Joensuu: University of Eastern Finland.

Lilja, Niina, Emilia Luukka & Sirkku Latomaa 2017. Kielitietoisuus eriarvoistumiskehitystä jarruttamassa. *AFinLAN vuosikirja* 2017, 11–29.

Meylaerts, Reine 2011. Translational Justice in a Multilingual World: An Overview of Translational Regimes. *Meta* 56:4, 743–757. <https://doi.org/10.7202/1011250ar>

Mäntynen, Anne, Mia Halonen, Sari Pietikäinen & Anna Solin 2012. Kieli-ideologioiden teoriaa ja käytäntöä. *Virittäjä* 116:3, 325–348.

Määttä, Simo 2004. Dialect and Point of View: The Ideology of Translation in The Sound and the Fury in French. *Target – International Journal of Translation Studies* 16(2), 319–339.

O'Brien, Sharon & Federico Federici 2020. Crisis Translation: Considering Language Needs in Multilingual Disaster Settings. *Disaster Prevention and Management: An International Journal* 29:2, 129–143. <https://doi.org/10.1108/dpm-11-2018-0373>

Spolsky, Bernard 2004. *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1080/09658416.1994.9959854>

Kirjoittajat

Kirjoittajat ovat mukana tutkimushankkeessa *Translation, migration, and democracy: Managing multilingual access to information in the greater Helsinki area and in Tallinn (2022–2025, Koneen säätiö)*.

Päivi Kuusi on käännöstieteen yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa.
Sähköpostiosoite: paivi.kuusi (at) helsinki.fi

Tuija Kinnunen on saksan kääntämisen yliopistonlehtori Tampereen yliopistossa ja käännöstieteen dosentti Helsingin yliopistossa.
Sähköpostiosoite: tuija.t.kinnunen (at) tuni.fi

Simo Määttä on dosentti ja käännöstieteen apulaisprofessori Helsingin yliopistossa.
Sähköpostiosoite: simo.maatta (at) helsinki.fi

Svetlana Probirskaja on venäjän kääntämisen yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa.
Sähköpostiosoite: svetlana.probirskaja (at) helsinki.fi

